

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏ

ԵՊՀ ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԻ
ՊՐՈՖԵՍՈՐԱԴԱՍԱԽՈՍԱԿԱՆ ԿԱԶՄԻ
ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ՆՅՈՒԹԵՐԻ
ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

1(3) 2019

ԵՊՀ հրատարակչություն
Երևան - 2020

Հրատարակության և երաշխավորել
ԵՊՀ գիտական խորհուրդը

Գլխավոր խմբագիր՝
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Գ. Մ. Ղազինյան

Գլխավոր խմբագրի տեղակալներ՝
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Մ. Հայկյանց
իրավ. գիտ. թեկնածու,
դոցենտ Կ. Ա. Գևորգյան

Խմբագրակազմ՝
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Հ. Գաբուրյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ս. Ա. Դիլբանդյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Գ. Վաղարշյան
իրավ. գիտ. թեկնածու,
դոցենտ Վ. Ն. Այվազյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Վ. Ստեփանյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Դ. Ավետիսյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Վ. Հովհաննիսյան

Հիմնադիր և հրատարակիչ՝
Երևանի պետական
համալսարան

Խմբագրության հասցեն՝ ՀՀ,
0025, Երևան, Ալեք
Մանուկյան 1, ԵՊՀ
իրավագիտության
ֆակուլտետ:
Հեռ.՝ 060-71-02-43

Էլ. կայք՝ publications.ysu.am
publishing.ysu.am

Խմբագրությունը կարող է
հրապարակել նյութեր՝
համաձայն չլինելով
հեղինակների
տեսակետներին:

e-mail: law@ysu.am
Տպագրական 18.75 մամուլ:

Տպաքանակը՝ 100
Հանձնված է շարվածքի՝
15.01.2020
Հանձնված է տպագրության՝
19.08.2020

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Գևորգ Դանիելյան
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿՈԼԻԶԻԱՆԵՐԻ ԵՎ ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐԻ
ՀԱՂԹԱՀԱՐՄԱՆ ԱՐԴԻ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ 5

Սամվել Մուրադյան
ԲԱՆԿԱՅԻՆ ԳԱՂՏՆԻՔԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ..... 27

Սայադ Բադալյան
ԸՆԴԵՐՔՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ՀՈՂԱՅԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐՈՒ-
ԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ..... 43

Կարեն Ամիրջյան
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ՊԱՏԱՄԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ 61

Արմեն Ասատրյան
ՄԱՐԴՈՒ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԻ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ
ՀԱՏՈՒԿ ՌԵԺԻՄՆԵՐԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒՄ 71

Նարինե Դավթյան
ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԿԵՆՍԱԳՈՐԾՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ
ԷՈՒԹՅԱՆ ՆՅՈՒԹԱԿԱՆԱՑՈՒՄ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ
ՀԱՐԱԲԵՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ..... 91

Տաթևիկ Դավթյան
ՀԵՂԻՆԱԿԱՅԻՆ ԵՎ ՀԱՐԱԿԻՑ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ
ԿՈԼԵԿՏԻՎ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐ 98

Նորա Կարապետյան
ՈՐՈՇ ՆԿԱՏԱՌՈՒՄՆԵՐ ԿԵՂԾ ԱՍՈՒՄՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԵՎ
ԿԵՂԾ ԳՈՐԾԱՐՔՆԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻ
ՀՆԱՐԱՎՈՐ ՓՈՒՍԶԴԵՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ..... 130

Արմենուհի Զիֆլիկյան
ԱՆԶԻ ՊԱՏՎԻ, ԱՐԺԱՆԱՊԱՏՎՈՒԹՅԱՆ և ԳՈՐԾԱՐԱՐ ՀԱՄԲԱՎԻ
ԱՐԱՏԱՎՈՐՈՒՄՆ ՈՒ ՆՍԵՄԱՑՈՒՄԸ ԶԱՆԳՎԱԾԱՅԻՆ
ԼՐԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐՈՎ 140

Աննա Վարդապետյան

Փոխդասվաստագրման ընթացքում ընդգրկված ԿԱՏԱՐՎՈՂ ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՔՐԵԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՈՐԱԿՄԱՆ ԱՌԱՆՁԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀՀ ԳՈՐԾՈՂ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ և ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ ՀԱՄԵՄԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ.....	152
Ժենյա Ստեփանյան	
ԱՆՁՆԱԿԱՆ ԿԱՄ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔՈՒՄ	163
Հեղինե Գրիգորյան	
ՊԼԱՍՏԻԿ ՇՇԵՐԻ ԴԵՊՈԶԻՏԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ. ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐ	183
Аида Искоян	
НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ СООТНОШЕНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ПРАВА СО СМЕЖНЫМИ ОТРАСЛЯМИ ПРАВА И ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА	203
Անի Միրայեղյան	
ԻՆՏԵՐՆԵՏ ՎԵՃԵՐՈՎ ԳՈՐԾԵՐԻ ԵՆԹԱԿԱՅՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ	221
Սամվել Դիրանյան	
ԳԱՂՏՆԻ ՔՆՆՉԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ԲՆՈՒՅԹԸ ԵՎ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆՆ ԸՍՏ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ	246
Վահե Ենգիբարյան	
ՑՈՒՑՄՈՒՆՔԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅԻ ՓՈՒԼԵՐՆ ՈՒ ԴԻԱՆՅՆ ՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՐՑԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՏԱԿՏԻԿԱՅԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ.....	257
Տարթևիկ Սուջյան	
ԱՆՉԱՓՈՒՆԱԿՆԵՐԻ ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱՅՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔԸ ԵՎ ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՈՂԱԿԱՆ ՄԵԽԱՆԻԶՄՆԵՐԸ՝ ՈՐՊԵՍ ԵՐԵԽԱՅԻ ԼԱՎԱԳՈՒՅՆ ՇԱՀԻ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐ	271

**ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿՈԼԻԶԻԱՆԵՐԻ ԵՎ ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ ԲԱՑԵՐԻ
ՀԱՂԹԱՀԱՐՄԱՆ ԱՐԴԻ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ**

Գևորգ Դանիելյան
*ԵՊՀ սահմանադրական իրավունքի ամբիոնի
պրոֆեսոր, իրավ. գիտ. դոկտոր*

Իրավական կոլիզիաների և օրենսդրական բացերի հաղթահարման առնչությամբ իրավաստեղծ, ինչպես նաև իրավակիրառ գործունեության առանցքային հարցադրումները երբևէ չեն դարձել համալիր կարգավորման առարկա, դրանք ավանդաբար արտացոլվել են սուկ իրավունքի տեսությունում, ինչն առաջացրել է որոշակի բարդություններ, քանզի գիտական չափանիշները, նախ, միասնական չեն, բացի այդ, չունեն համապարտադիր բնույթ: Մինչդեռ՝ խոսքն այնպիսի խնդրահարույց և գործնականում խիստ կարևորություն ունեցող հարցադրումների մասին է, որոնց առնչությամբ նորմատիվ սպառիչ կարգավորումների բացակայությունն անխուսափելիորեն առաջացնում է տարաբնույթ իրավական փակուղիներ:

Իրավական կոլիզիաները, հատկապես սահմանադրությանը լրջագույն աղերսներ ունեցող իրավական ակտերի առկայությունը, վերջին հաշվով նաև սոցիալական բախումների պատճառներից են, որոնց հանգամանորեն անդրադարձել է իրավագետ Վ. Այվազյանը¹:

Իրավական կոլիզիաների և օրենսդրական բացերի հաղթահարման մասնակի իրավական կարգավորման առաջին փորձն արվեց 2002 թ. ապրիլի 3-ին ընդունված «Իրավական ակտերի մասին» օրենքով²: Վերջինս, մասամբ, նաև ներքին հակասական մոտեցումներով է անդրադարձել ինչպես հավասար իրավաբանական ուժ ու-

¹ Տե՛ս **Վարդան Այվազյան**, Ժողովրդավարությունը և հասարակության մեջ կոնֆլիկտների կանխումը /Հեղինակային խումբ: Եր.: Հայրապետ հրատ., 2019, էջ 165-182:

² Տե՛ս № ՀՕ-320-Ն, Օրենք, ՀՀՊՏ 2002/15(190), 21.05.02 հոդ. 344:

նեցող իրավական ակտերի հակասության, այնպես էլ օրենսդրական բացերն իրավունքի և օրենքի անալոգիայով լուծելու խնդիրներին: Թեպետ հիշյալ կարգավորումները դեռևս հեռու էին ամբողջական համարվելուց¹, այնուամենայնիվ, դա կարելի էր հաջողված փորձ համարել այն տեսանկյունից, որ առաջին անգամ նշված հարցադրումները դիտարկվեցին որպես օրենսդրական կարգավորման առարկա և ինչ-որ չափով փորձ արվեց լուծում տալ իրավական կոլիզիաների խնդրին:

Հաջորդ օրենսդրական կարգավորումն իրականացվեց՝ վերը նշված օրենքի «իրավահաջորդ» «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» օրենքով²: Այս օրենքով, ցավոք, նկատելի բարելավում, կարծում ենք, չարձանագրվեց, թեպետ՝ միանգամայն իրավաչափորեն իրավական կոլիզիաները և օրենսդրական բացերը դիտարկվեցին որպես համասեռ իրավական երևույթներ և միավորվեցին մեկ միասնական գլխում:

Ընդհանրապես, երբ խոսվում է իրավական կոլիզիաների և օրենսդրական բացերի մասին, առավելապես դրանք ընկալվում են իրավակիրառ գործունեության հարթությամբ, մինչդեռ՝ այս իրավական երևույթները ոչ պակաս կարևոր են նաև իրավաստեղծ գործունեությունում, քանզի իրավակիրառ ոլորտում դրանք չհաղթահարելը կամ ոչ պատշաճ և կանխատեսելի իրավակիրառ պրակտիկա չապահովելն ինքնին վկայում է իրավաստեղծ գործունեության բա-

¹ Նշենք թեկուզ այն, որ նշված օրենսդրական ակտով իրավական կոլիզիաները և իրավունքի անալոգիան դիտարկվել են որպես միմյանց հետ անմիջական առնչություն չունեցող ինստիտուտներ և արտացոլվել վերջինիս տարբեր հատվածներում, մասնավորապես իրավական կոլիզիան համարվել է սուսկ իրավական ակտերի աստիճանակարգությունը կանխորոշող ինստիտուտ, իսկ իրավունքի անալոգիան, իբրև իրավական ակտերի մեկնաբանության ու պարզաբանման բաղադրիչ, ըստ այդմ էլ ներառվել է «Իրավական ակտերի մեկնաբանումը և պարզաբանումը» վերտառությամբ 11-րդ գլխում:

² Տե՛ս N^o ՀՕ-180-Ն, Օրենք, ՀՀՊՏ, 2018/23(1381), 28.03.18, հոդ. 373:

րելավման անհրաժեշտության մասին: Ընդ որում, որքան ընդգրկուն են իրավական կոլիզիաների և օրենսդրական բացերի խնդիրները և սահմանափակ՝ դրանց հաղթահարման իրավական ուղիները, այնքան առավել նկատելի է դառնում նորմատիվ իրավական ակտերում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու անհրաժեշտությունը:

Մեր համոզմամբ, զուտ անհրաժեշտ իրավական լծակների և գիտագործնական չափանիշներով համալիր դիրքորոշումների բացակայությունը ոչ միայն խնդրահարույց է դարձնում ողջ իրավակիրառ ու իրավաստեղծ գործունեությունը, այլև հանգեցնում է անհարկի ընդգրկուն և մեծածավալ նորմատիվ իրավական ակտերի ընդունմանը, դրանցում անթույլատրելի հաճախակի փոփոխություններ և լրացումներ կատարելուն: Այդ ամենի արդյունքում անխուսափելիորեն ունենում ենք արհեստականորեն ուռճացված և անորակ օրենսդրական հիմքեր, որոնց պայմաններում անստեղծ բարդանում է ինչպես իրավաստեղծ գործունեությունը, այնպես էլ իրավակիրառ պրակտիկան: Նորմատիվ իրավական ակտերի անհիմն մեծ քանակությունը և անհրաժեշտ համակարգվածության բացակայությունը հանգեցնում են նրան, որ ընդունվում են նախկին իրավական կարգավորումների հակասող նորանոր իրավական ակտեր և, ըստ այդմ էլ՝ առաջադրվում իրավական կոլիզիաների առավել լայն շրջանակ:

Օրենսդրության վերլուծությունը, թերևս, վկայում է այն մասին, որ օրենսդրական բացերի և իրավական կոլիզիաների դեպքում օրենսդրությամբ մասամբ ուրվագծվել են իրական ակտերի կիրառման կանոնները և ուղղությունները, սակայն դրանք ոչ միայն խիստ թերի են, այլև, մեր կարծիքով, նաև այդ իրավական հիմքերն են բովանդակում իրավական կոլիզիաների և օրենսդրական բացերի հատկանիշներ: Եվ այս տեսանկյունից, հիշյալ կանոնները ոչ թե գործնականում ի գորու են լիարժեք հարթելու տարաձայնությունները, այլ հանգեցնում են նոր տարամեկնաբանությունների, որոնք

անխուսափելիորեն աղերսներ ունեն այս դեպքում, արդեն սահմանադրական արդարադատության հետ:

Այսպես, «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» օրենքի 40-րդ հոդվածը սահմանում է իրավական կոլիզիաների դեպքում իրավակիրատ գործունեության կանոնները՝ նախապես վերապահում անելով, որ յուրաքանչյուր կանոնը կիրառվում է, եթե կիրառելի չէ նախորդ կանոնը: Ընդհանուր առմամբ, սահմանված է չորս կանոն, որոնց համաձայն, իրավական կոլիզիայի դեպքում կիրառվում է՝ ա) ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող նորմատիվ իրավական ակտի նորմը, բ) ընդհանուր նորմի և հատուկ նորմի միջև կոլիզիաների դեպքում գործում է հատուկ նորմը, սակայն եթե նորմատիվ իրավական ակտն ունի ընդհանուր և հատուկ մասեր, ապա այդ մասերի նորմերի միջև կոլիզիայի դեպքում գործում են ընդհանուր մասի նորմերը, գ) ավելի վաղ ուժի մեջ մտած նորմատիվ իրավական ակտի նորմերը և դ) ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց համար բարենպաստ նորմատիվ իրավական ակտի նորմը, եթե այդ նորմի կիրառմամբ չեն շոշափվում այլ անձանց իրավունքները կամ օրինական շահերը:

Եթե առաջին կանոնի առնչությամբ, զուտ աստիճանակարգության տեսանկյունից, որևէ խնդիր չենք տեսնում, քանզի ավելի բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող նորմատիվ իրավական ակտը, բնական է, որ պետք է գերակայի մյուս իրավական ակտերին, ապա խնդրահարույց են մյուս բոլոր կանոնները: Միաժամանակ, աստիճանակարգության տեսանկյունից խիստ վիճահարույց է այն, թե յուրաքանչյուր դեպքում ինչ ընթացակարգով ու հիմքերով պետք է դեկլարվել առավել բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող նորմատիվ իրավական ակտով: Եթե, օրինակ, խոսքը Սահմանադրությանը հակասող նորմատիվ իրավական ակտերի մասին է, ապա դատարանը կարող է հիմնավոր կասկածի դեպքում, ոչ թե անմիջապես կիրառել Սահմանադրությունը, այլ վիճարկվող նորմի սահմանադրականության հարցով դիմել Սահմանադրական դատարան: Մեկ

այլ դեպքում, եթե վերադասի՝ հանձնարարականը բովանդակող իրավական ակտը հակասում է առավել բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող նորմատիվ իրավական ակտին, ապա հանրային ծառայողը պարտավոր է այդ մասին գրավոր դիմել վերադաս մարմին, և միայն վերջինիս գրավոր հանձնարարականի դեպքում, պետք է կատարի այն, եթե դա չի առաջացնում քրեական կամ վարչական պատասխանատվություն¹:

Աստիճանակարգության բոլոր մյուս դեպքերում, իրավական կարգավորման բացակայության պարագայում, միայն կարելի է օրենսդրության ընդհանուր կարգավորումներից բխեցնել լուծումները, սակայն դա չի կարող բավարար համարվել իրավական որոշակիության տեսանկյունից: Առնվազն դժվար է պատկերացնել, թե ինչ հետևանքներ կարող են լինել, երբ յուրաքանչյուր իրավակիրառ մարմին իր հայեցողությամբ որոշի, թե որ իրավական ակտն է հակասում առավել բարձր իրավաբանական ուժ ունեցող նորմատիվ իրավական ակտին և անմիջապես ղեկավարվի այդ ակտով: Առաջին հայացքից կարող է թվալ, որ սա աստիճանակարգության ապահովման լիարժեք երաշխիք է, մինչդեռ՝ չպետք է անտեսել, որ ամեն ինչ չի սահմանափակվի սուսկ իրավական ակտի ընտրությամբ, այլ գործի կորվի ուրույն մեկնաբանությունը՝ դրանից բխող անկանխատեսելի հետևանքներով հանդերձ: Կարծում ենք, ընտրության հնարավորություն կարող է վերապահվել միայն դատարաններին² և այն մարմիններին, որոնք համարվում են տվյալ ակտը կիրառող և, ըստ այդմ էլ, իրավասու են պաշտոնական պարզաբանում տալ, իսկ մյուս մարմինները կարող են դիմել վերջիններին:

¹ Տե՛ս «Հանրային ծառայության մասին» օրենքի 20-րդ հոդվածի 2-րդ մաս (№ ՇՕ-206-Ն, Օրենք, ՀՀՊՏ 2018/24 (1382), 29.03.18, հոդ. 399):

² Դատական նախադեպի հայրենական հայեցակարգի առնչությամբ սույն գիտական հոդվածում հիմք են ընդունվել իրավագետ Վիկտորիա Օհանյանի մոտեցումները. **Վ.Ս. Օհանյան**, Իրավունքի աղբյուրների հիմնախնդիրը Հայաստանի Հանրապետությունում (տեսագործական վերլուծություն), Երևան, ԵՊՀ հրատարակչություն, 2014, էջ 96-111:

Վերլուծենք 2-րդ կանոնը՝ խոսքն ընդհանուր և հատուկ նորմերի կամ ընհանուր և հատուկ մասերի նորմերի իրավական կոլիզիաների մասին է: Թերի իրավակարգավորման արդյունքում այդպես էլ չի հստակեցվել, թե իրավակարգավորման ոչ միատեսակության դեպքում, ինչպես ենք *առանձնահատկությունը* սահմանազատելու *հակասությունից*: Մինչդեռ՝ գործնականում, ինչպես նաև իրավագետների մոտեցումներում այդ հարցադրման առնչությամբ դիրքորոշումները բնավ միասնական չեն¹:

Ընդ որում, խնդիրն էլ ավելի է բարդանում, երբ առանձնահատկություններ նախատեսող նորմերն այդպես էլ չեն հստակեցնում, թե ինչպիսի շրջանակներ կարող են ընդգրկել դրանք, և վերջիններս կոնկրետ ինչ չափանիշներով պետք է պայմանավորված լինեն: Այսպես, «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 2-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «առանձին տեսակի վարչական վարույթների առանձնահատկությունները սահմանվում են օրենքներով և Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերով»: Այսպիսով, օրենսդիրն ընդամենն արձանագրում է վարչարարության առանձնահատկություններ սահմանելու իրավական հնարավորություն, բացարձակապես չանդրադառնալով մեր կողմից վերը նշված հարցադրումներին: Այսպիսի վերացական իրավակարգավորումներն անխուսափելիորեն հանգեցրել են մի խիստ խայտաբղետ իրավիճակի, երբ վարչարարության առանձին տեսակների իրավական հիմքերը սահմանելիս, այնքան են չարաշահել առանձնահատկություններ սահմանելու հնարավորությունը, որ վարչարարության ընդհանուր կանոններից գրեթե ոչինչ չի մնացել, ինչի վառ օրինակն է բանկային համակարգում Կենտրոնական բանկի կողմից իրականացվող վարչարարությունը, երբ առանձնահատուկ կանոններ են սահմանված ոչ միայն վարչա-

¹ Այդպիսի տարաձայնությունների մասին վերլուծության առնչությամբ տե՛ս, օրինակ, **Գ. Դանիելյան**, Վարչական վարույթ և դատավարություն (ուսումնական ձեռնարկ), Երևան: Տիգրան Մեծ, 2011, էջ 24-25:

րարության ժամկետների, փուլերի և ոչ այնքան այլ խնդրահարույց հարաբերությունների կարգավորման կտրվածքով, այլև անգամ վարչական տույժերի կիրառման ընդհանուր կանոնների տեսանկյունից. բնորոշ է այն, որ օրենսդրությամբ առանձին դեպքերում Կենտրոնական բանկին է վերապահված տույժի առավելագույն չափը որոշելը¹:

Խնդրահարույց է նաև իրավական կոլիզիայի դեպքում իրավական նորմի կիրառման երրորդ կանոնը, ըստ որի՝ գործում են ավելի վաղ ուժի մեջ մտած նորմատիվ իրավական ակտի նորմերը: Ընդ որում, եթե այս կանոնը չի լուծում խնդիրը (նկատենք, որ դա խիստ հազվադեպ հանդիպող իրավիճակ է, քանզի միաժամանակ միմյանց հակասող նորմատիվ իրավական ակտեր գրեթե չեն ընդունվում), ապա կարող է կիրառվել հաջորդ կանոնը, որի համաձայն, կիրառվում են ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց համար բարենպաստ նորմատիվ իրավական ակտի նորմը, եթե այդ նորմի կիրառմամբ չեն շոշափվում այլ անձանց իրավունքները կամ օրինական շահերը:

Նախ, այսպիսի անընդունելի հաջորդականությամբ խախտվում է մարդու սահմանադրական կարգավիճակը, անտեսվում է այն հիմնադրույթը, ըստ որի՝ հանրային իշխանությունը սահմանափակված է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք: Հանրային իշխանությունը չի կարող, անտեսելով անձի իրավունքները, սուսկ օրենսդրական կարգավորմամբ ապրիորի կանոն ամրագրելու միջոցով նախապատվությունը տալ իր իսկ կողմից ավելի վաղ ընդունված նորմատիվ իրավական ակտին: Վերջին հաշվով, այսպիսի իրավակարգավորումը լրջագույն աղերսներ ունի նաև օրենքի հետադարձ ուժին առնչվող սահմանադրական հիմնադրույթների հետ:

¹ Տե՛ս «Բանկերի և բանկային գործունեության մասին» օրենքի (ՀՀԱԺՏ 196/12, հոդ. 153, ՀՀ 03.0) 63-րդ հոդվածի 3-րդ մասը:

Ասվածի համատեքստում վերլուծենք Սահմանադրության 73-րդ հոդվածի երկու նորմերը՝ կապված անձի վիճակը վատթարացնող և բարելավող օրենքների և այլ իրավական ակտերի հետադարձ ուժի հետ. նախ, սահմանվում է, որ անձի իրավական վիճակը վատթարացնող օրենքները և այլ իրավական ակտերը հետադարձ ուժ չունեն, ապա ընդգծվում է, որ՝ անձի իրավական վիճակը բարելավող օրենքները և այլ իրավական ակտերը հետադարձ ուժ ունեն, եթե դա նախատեսված է այդ ակտերով: Եթե անձի վիճակը վատթարացնող օրենքի առնչությամբ խնդիր չկա, քանզի նախապատվությունը կտրվի նախկինում ընդունված այն նորմատիվ իրավական ակտին, որով սահմանված է եղել բարենպաստ վարքագիծ, ապա նույնը չի կարելի ասել բարենպաստ նորմատիվ իրավական ակտերի մասին, քանզի սահմանադրական նորմը այն չի փոխկապակցում նախկինում ընդունված նորմի ուժը կորցրած լինելու կամ չլինելու հետ: Արդյունքում ստացվում է, որ անձի վիճակը բարելավող օրենքը, միանգամայն իրավաչափ հիմնավորումներով նախատեսելու է հետադարձ ուժ, սակայն այն ընկալվելու է խնդրահարույց այն դեպքում, երբ ավելի վաղ ընդունված, սակայն իրավական ուժը չկորցրած մեկ այլ օրենք, հակասության մեջ լինելով ավելի ուշ ընդունված այդ օրենքի հետ, կընկալվի նախապատվելի՝ դրանից բխող բացասական հետևանքներով հանդերձ:

Նկատենք, որ խնդիրը զուտ օրենսդրական ոչ լիարժեք ու որոշակիությունից զուրկ կարգավորումների մեջ չէ, խոսքը, մեր կարծիքով, իրավական այն մշակույթի մասին է, երբ դեռևս անհրաժեշտ խորությամբ չեն ընկալվում սահմանադրական հիմնադրույթները և իրավաստեղծ գործունեությունը չի երաշխավորում պատշաճ հետևողականություն: Մասնավորապես, մի կողմից, Հիմնական օրենքով մարդը հռչակվում է որպես բարձրագույն արժեք, որի անօտարելի արժանապատվությունն իր իրավունքների և ազատությունների անքակտելի հիմքն է (Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի 1-ին մաս), մյուս կողմից նույն մարդու անիջական իրավունքների և ա-

զատությունների վերաբերյալ իրավական հիմքերի կիրառման առնչությամբ համատարած ամրագրում ենք կանոններ, որոնք գուցե դյուրին են դարձնում հանրային իշխանության մարմինների պաշտոնյաների աշխատանքը, սակայն ընդհանուր ոչինչ չունեն Սահմանադրությամբ ամրագրված արժեհամակարգի երաշխավորման հետ: Ոչ միայն իրավակիրառ պրակտիկան, այլև իրավաստեղծ գործունեությունը դեռևս ի գորու չէ ելակետ ընդունելու Սահմանադրությամբ ամրագրված այն առանցքային հիմնադրույթը, որի համաձայն՝ հանրային իշխանությունը սահմանափակված է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք:

Թերևս, ասվածի ապացույցն է նաև հիշյալ կարգավորումը, ըստ որի, իրավական կոլիզիաների դեպքում նախապատվությունը տրվում է ոչ թե այն նորմին, որն առավել նախընտրելի է ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձի համար, այլ պարզապես այն իրավական ակտին, որ ավելի վաղ է ընդունվել: Այս իրավակարգավորման էությունը առնվազն որևէ աղերս չունի մարդու իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության հետ, քանզի այն հետապնդում է մի շատ պարզունակ նպատակ՝ կանխել իրավաստեղծ գործունեությունում այնպիսի նոր իրավական ակտերի ընդունումը, որոնք հակասության մեջ կլինեն նախկինում ընդունված իրավական ակտերի հետ: Այսինքն՝ հարկ է նախապես հավուր պատշաճի ուսումնասիրել կարգավորման համար ընտրված հասարակական հարաբերությունները կարգավորող բոլոր իրավական ակտերը, վերլուծել հնարավոր հակասությունների շրջանակը, և հարկ եղած դեպքում, ոչ թե հապճեպ նոր իրավական ակտեր ընդունել, այլ փորձել ուժը կորցրած ճանաչել կամ փոփոխել նախկինում ընդունված համապատասխան իրավական ակտերը:

Ինչ խոսք, այսպիսի նպատակը ողջունելի է, այն արժանախ է դրվատանքի, սակայն խիստ անընդունելի է այն իրավական մեթոդաբանությունը, որն ընտրվել է վերը նշված խնդիրները լուծելու

համար: Մտացվում է, որ յուրահատուկ սանկցիա է կիրառվում իբր իրավական ակտ ընդունող մարմնի նկատմամբ, քանզի այդ իրավական ակտն ի կազմանե դատապարտված է, սակայն փաստացի սանկցիան կիրառվում է հենց այն անձանց նկատմամբ, որոնք ակնկալում են օգտվել ընդունված իրավական ակտերով վերապահված հնարավորություններից:

Վերջապես, թերի է նաև չորրորդ կանոնը, ըստ որի՝ իրավական կոլիզիայի դեպքում կիրառվում է ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց համար բարենպաստ նորմատիվ իրավական ակտի նորմը, եթե այդ նորմի կիրառմամբ չեն շոշափվում այլ անձանց իրավունքները կամ օրինական շահերը: Վերջին հաշվով, սա ոչ թե լուծում է, այլ կիսալուծում, այն էլ այնպիսի, որը դարձյալ գրեթե բացառում է սրա կիրառման ողջամիտ դրսևորումները: Նախ, գործնականում չափազանց հազվադեպ են այն նորմերը, որոնք նախընտրելի լինելով որևէ ֆիզիկական և իրավաբանական անձի համար, որևէ կերպ չեն շոշափում այլ անձանց իրավունքները կամ օրինական շահերը: Այլ կերպ ասած, այսպիսի մոտեցումը ևս, մեծ հաշվով, տանում է դեպի փակուղի: Ո՞րն է ելքը: Կարծում ենք՝ հարկ է իրավական կոլիզիայի լուծման համատեքստում հիմք ընդունել ոչ թե այն պարզունակ դիրքորոշումը, ըստ որի՝ իբր որևէ այլ անձի իրավունքների սահմանափակումը ինքնին հիմք է այս կամ այն իրավունքը բացառելու համար, այլ առանցքում ունենալ այն մեկնակետը, ըստ որի՝ իրավունքների բախման դեպքում անհրաժեշտ է նախապատվությունը տալ առավել արժեքավոր իրավունքին կամ ազատությանը: Այն, որ անձանց իրավունքներն ու ազատությունները պետք է պաշտպանվեն հավասարապես, և պետք է զերծ մնալ օրենքի առջև ընդհանուր հավասարության սկզբունքի շեղումներից, աներկբա իրողություն է, սակայն այս ամենը բնավ չի նշանակում, որ ընդհանրապես բացառվում է իրավունքների բախումը կամ մրցակցությունը, առավել ևս չի նշանակում, որ իրավունքների բախման դեպքում

չպետք է առաջադրվեն այս կամ այն իրավունքին նախապատվություն տալու հստակ չափանիշներ¹:

Իրավական կոլիզիաների օրենսդրական հիմքերին անդրադառնալիս, մենք ընդգծեցինք իրավական որոշակիության անհրաժեշտությունը: Այս համատեքստում կարևորում ենք բացահայտել այս սահմանադրական սկզբունքի բուն էությունը, քանզի օրենսդրական գործունեությունում այն հաճախ ընկալում են, որպես սոսկ խմբագրական հստակության հոմանիշ, մինչդեռ՝ խրթին, տարբերությունների տեղիք տվող ձևակերպումներից զերծ մնալն ինքնին չի համարվում իրավական որոշակիության սկզբունքի, ըստ այդմ էլ՝ իրավունքի էության խաթարումը կանխարգելող երաշխիք: Հստակ դրույթներով կարող են խախտվել մարդու այնպիսի հիմնարար իրավունքներ, որոնք առավել երաշխավորված կլինեին, եթե դրանց փոխարեն լինեին առաջին հայացքից խմբագրական տեսանկյունից գուցե ոչ այնքան միանշանակ, սակայն իրավակիրառ պրակտիկայում հստակ բովանդակությամբ ընկալվող կայուն դիրքորոշումներ:

Իրավական որոշակիության սկզբունքի անհրաժեշտությունն ընդգծելիս, որպես կանոն, հիմք են ընդունվում ՄԻԵԴ-ի այն իրավական դիրքորոշումները, որոնցում մտահոգություն է հայտնվել այն առնչությամբ, որ ընդհանուր ձևակերպումների պարագայում, կարող են որպես իրավունքների սահմանափակման հիմք դիտարկվել «վարքագծի բազմաթիվ տարատեսակներ»²: Սա անվիճելի է, սակայն, կարծում ենք, այս կամ այն իրավական նորմը որոշակիության տեսանկյունից դիտարկելիս, նախ, անհրաժեշտ է վերջինս գնահատել այն իմաստով, թե որքանով է դրա առնչությամբ ձևավորված

¹ Իրավունքների բախման պարագայում նախընտրելի իրավունքի ընտրության չափանիշները վերլուծված են, մասնավորապես հետևյալ մենագրությունում. **Միխայիլ Ջաքս**, Գերմանիայում հիմնական իրավունքների ընդհանուր ուսմունքի հիմունքները. սուբյեկտիվ հանրային իրավունքները վարչական իրավունքում, Երևան, Տիգրան Մեծ, 2012, էջ 76-78:

² Տե՛ս, օրինակ, CDL-AD(2007)009, կետ 17:

իրավակիրառ պրակտիկան հնարավորինս կանխատեսելի և միասնական: Այսպես, 2019 թ. նոյեմբերի 15-ի թիվ ՄԴՈ-1488 որոշմամբ¹ «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի 142-րդ հոդվածի 6-րդ մասի 2-րդ կետը (խոսքը՝ դատավորի պաշտոնի հետ անհամատեղելի արարք կատարելու մասին է, որն օրենսդրությամբ համարվում էր էական կարգապահական խախտում) ճանաչել է Սահմանադրության 78-րդ (համաչափության սկզբունք) և 79-րդ (որոշակիության սկզբունք) հոդվածներին հակասող: Խնդիրն այս դեպքում այն է, որ Սահմանադրական դատարանը պարզապես խմբագրական տեսանկյունից «դատավորի պաշտոնի հետ անհամատեղելի արարք» արտահայտությունը համարել է, որպես իրավական որոշակիության հետ աղերսներ ունեցող, մինչդեռ՝ մեր կարծիքով, նախ, հարկ էր գնահատել, թե իրավակիրառ պրակտիկայում այն ինչ չափանիշներով է ընկալվել, ձևավորված է, արդյոք, միասնական բավարար չափով կանխատեսելի պրակտիկա, թե՛ ոչ: Որևէ երաշխիք չկա, որ նույն վիճարկվող դրույթը կարող է փոխարինվել այնպիսի խոցելի նորմերով, որոնք արտաքինապես բավարարելով իրավական որոշակիության պահանջները, էլ ավելի խոցելի են դարձնելու դատավորների անկախության սկզբունքը: Իհարկե, օրենսդրի թերությունը պետք է համարել նաև այն, որ անհարկի փոփոխվում են, ըստ էության, նույնարժեք եզրույթները (նախորդ օրենսգրքով նախապատվությունը տրվել էր «կոպիտ խախտում» եզրույթին)՝ տեղիք տալով անընդունելի շփոթի:

Այսպիսով, կարծում ենք, հարկ է ելակետ ընդունել այն, որ միասնական, կանխատեսելի և իրավունքի էությունը չխաթարող իրավակիրառ պրակտիկայի պայմաններում ինքնին ոչ հստակ ձևակերպված իրավական նորմերը չեն կարող անվերապահորեն որակվել, որպես իրավական որոշակիության հետ աղերսներ ունեցող:

¹ Տե՛ս <http://www.concourt.am/armenian/decisions/common/index.htm>:

Եթե իրավական ակտերի աստիճանակարգության առնչությամբ օրենսդրական հիմքերը, վերը նշված վերապահումներով հանդերձ, միտված են իրավական կոլիզիաների լուծմանը, ապա օրենքի բացի խնդիրն առավելապես փոխկապակցված է իրավունքի և օրենքի անալոգիայի հետ: Ցավոք, օրենքի բացը հիշյալ իրավական ինստիտուտների միջոցով հաղթահարելու իրավակիրառ պրակտիկա մեզանում դեռևս չի ձևավորվել, ինչի արդյունքում, ինչպես արդեն նշվեց, նախապատվությունը տրվում է առավելապես նոր օրենքներ ընդունելուն կամ գործող օրենքներում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելուն: Այս տեսակետը, փոքր ինչ այլ ասպեկտով, արտահայտել է նաև իրավագետ Ա. Մանասյանը՝ սահմանադրական փոփոխությունների առնչությամբ¹:

Մի վերապահում. խոսելով իրավակիրառ գործունեության մասին, սույն հոդվածում ելակետ ենք ընդունել այն առավել հիմնավորված դիրքորոշումը, ըստ որի՝ իրավունքի նորմեր կիրառում են միայն հանրային իշխանության մարմինները կամ հասարակական ինքնակառավարման մարմինները, ոչ թե նաև մասնավոր անձինք²:

Կարծում ենք, ներկա անընդունելի իրավակիրառ պրակտիկան շտկելու տեսանկյունից էական դերակատարում կարող է ունենալ սահմանադրական արդարադատությունը: Մասնավորապես, օրենքի բացը, որպես Սահմանադրության հետ հակասություն գնահատելուց առաջ, նախ, անհրաժեշտ է հստակ պատասխանել այն հար-

¹ Տե՛ս **Անահիտ Մանասյան**, Սահմանադրական կայունություն ու սահմանադրական փոփոխությունների հաճախականությունը արդի սահմանադրական մտածողության համատեքստում, «ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսորադասախոսական կազմի գիտաժողովի նյութերի ժողովածու», 1(1)2018, գլխ. խմբ. Գ.Ս. Ղազինյան, ԵՊՀ հրատ., Երևան, 2018, էջ 79-92:

² Տե՛ս, օրինակ, **Արթուր Վաղարշյան**, «Իրավունքի կիրառում» հասկացության հիմնահարցերը, Բանբեր Երևանի պետական համալսարան. իրավագիտություն, 2017, № 2(23), էջ 6-7, **Օ.Յ. Լեյֆտ**, Теория государства и права, под ред. Марченко М.Н., М.: 1997, էջ 423:

ցին, թե արդյո՞ք այդ բացը հնարավոր չէ հաղթահարել իրավունքի կամ օրենքի անալոգիայի միջոցով, և իրավունքի կամ անալոգիայի կիրառումն ինքնին աղերսներ չունի՞՝ իրավական որոշակիության սկզբունքի հետ: Ընդ որում, իրավական որոշակիության սկզբունքի հետ աղերսների հարցը քննարկելիս, կարծում ենք, հարկ է ելակետ ընդունել վերը նշված մոտեցումները, մասնավորապես, իրավական որոշակիության սկզբունքի խաթարման մասին կարելի է դատողություններ անել միայն այն դեպքում, երբ իրավունքի կամ օրենքի անալոգիայի կիրառումը չի հանգեցնում տարընթերցումների, այլ երաշխավորում է միասնական իրավակիրառ չափանիշներ:

Քննարկվող հարցադրման համատեքստում անդրադառնանք Սահմանադրական դատարանի այն հայտնի և ազմկահարույց որոշմանը (2019 թ. սեպտեմբերի 4-ի թիվ ՄԴՈ-1476)¹, ըստ որի՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 35-րդ հոդվածում՝ անձեռնմխելիության հիմքով քրեական վարույթը կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու վերաբերյալ դրույթի բացակայությունը հանգեցրել է տվյալ իրավական նորմի հակասահմանադրականությանը: Մասնավորապես, ըստ հիշյալ որոշման, վիճարկվող իրավական նորմը ճանաչվել է Սահմանադրության 27-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ կետին (անձին ազատությունից զրկելը՝ հանցանք կատարած լինելու հիմնավոր կասկածի դեպքում), 61-րդ հոդվածի 1-ին մասին (դատական պաշտպանության իրավունքը), 63-րդ հոդվածի 1-ին մասին (արդար դատաքննության իրավունքը) և 75-րդ հոդվածին (հիմնական իրավունքների իրականացման կազմակերպման կառուցակարգերը և ընթացակարգերն օրենքով սահմանելու անհրաժեշտությունը) հակասող:

Այս դեպքում, կարծում ենք, օրենսդրական բացն ակնհայտ է, սակայն մինչ դրա իրավական արժեքը, մասնավորապես հնարավոր իրավական հետևանքները գնահատելը, հարկ էր պատասխա-

¹ Տե՛ս <http://www.concourt.am/armenian/decisions/common/index.htm>:

նել մի խիստ կարևոր հարցի՝ հնարավոր չէ՞ր, արդյոք, այդ օրենքի բացը լրացնել իրավունքի կամ օրենքի անալոգիայի միջոցով: Օրենքի բացերն ինքնին իրավակիրառ գործունեության փակուղի դիտարկելը ոչ միայն պարզապես հանգեցնելու է օրենսդրական ակտերի անհարկի մեծ քանակի, ինչն արդեն խոցելի երևույթ է օրենսդրության մատչելիության տեսանկյունից, այլև կարող է հանգեցնել խիստ վտանգավոր միտումների, երբ սուկ օրենսդրական բացի պատրվակով բացառվում է մարդու իրավունքների պաշտպանության բնականոն ընթացքը: Տվյալ դեպքում, ստացվում է, որ անձեռնմխելիության հիմքի բացակայությունը այնպիսի օրենսդրական բաց է, որի պարագայում մինչդասական վարույթ իրականացնող մարմինը պարզապես զրկված է եղել այդ հիմքով քրեական վարույթը կամ քրեական հետապնդումը դադարեցնելու իրավական հնարավորությունից:

Նկատենք, որ գործող Սահմանադրության պարագայում մարդու իրավունքների ու ազատությունների վերաբերյալ նորմերը գործում են անմիջականորեն (3-րդ հոդված), իսկ Սահմանադրության 2005 թ. փոփոխությունների 6-րդ հոդվածի համաձայն, Սահմանադրության բոլոր նորմերն էին գործում անմիջականորեն: Այս վերլուծությունից բխում է, որ օրենսդրական բացն ինքնին խոչընդոտ չէր անձեռնմխելիության ինստիտուտի համար քրեական հետապնդումը դադարեցնելու իրավաչափ հիմք համարելու և համապատասխան որոշում կայացնելու տեսանկյունից, մինչդեռ Սահմանադրական դատարանի որոշման պարագայում ստացվում է, որ մինչդասական վարույթ իրականացնող մարմինը հանդիպել է անհատա-հարելի օրենսդրական բացի՝ դրանից բխող հետևանքներով հանդերձ:

Քննարկման առարկա որոշումը զուտ իրավունքի զարգացման տեսանկյունից հետաքրքրական է նաև այն իմաստով, որ անձեռնմխելիության հիմք նախատեսելը, մեր համոզմամբ, ամբողջությամբ չի լուծում խնդիրը, քանի որ հիշյալ 35-րդ հոդվածում, առանց

անհրաժեշտ դասակարգման, մեկտեղված են միմյանցից խիստ տարբերվող հիմքեր, ինչն արդեն լրջագույն աղերսներ ունի իրավական որոշակիության հետ: Մասնավորապես, դրանց մի մասն ընդհանրապես առնչվում է ոչ միայն քրեական հետապնդումը, այլև քրեական վարույթը բացառող հիմքերին (ինչպիսին է, օրինակ՝ հանցագործության դեպքի բացակայությունը), իսկ մյուս մասը կարող է հիմք լինել միայն կոնկրետ անձի նկատմամբ քրեական հետապնդումը բացառելու համար (ինչպիսին է, օրինակ՝ անձը չի հասել քրեական օրենքով նախատեսված տարիքին), և, վերջին հաշվով, որոշակիացված չէ, թե որ փուլում և ինչպիսի իրավական ու փաստական հանգամանքների ուժով պետք է լիարժեք բացահայտվեն քրեական վարույթը և քրեական հետապնդումը բացառող հանգամանքները: Օրինակ, նույն անձի անձեռնմխելիության առկայությունն ինչպիսի փաստական և իրավական հանգամանքների ուժով կարող է ապացուցված համարել և այլն: Սահմանադրական դատարանը, անդրադառնալով այս խնդրին, բավարարվել է միայն այն վերապահումով, որ այդ հիմքի առկայությունը պետք է *բացահայտվի գործի հանգամանքների լիարժեք քննության արդյունքում*: Հասկանալի է, որ տվյալ դեպքում, խոսքը ոչ թե ընդհանրապես գործի բոլոր հանգամանքների, այլ սոսկ այն հանգամանքների մասին է, որոնք անմիջական առնչություն ունեն անձեռնմխելիության ինստիտուտի հետ, սակայն անհրաժեշտ որոշակիության պակասը, որը քննարկվող դեպքում, մեր կարծիքով, առկա է ոչ միայն օրենսդրությունում, այլև Սահմանադրական դատարանի որոշման մեջ, անհարկի տարակարծությունների տեղիք տվեց:

Կարծում ենք, որ օրենսդրական հարթությամբ իրավունքի և օրենքի անալոզիան ևս համարժեք չի ընկալվել: Այսպես, «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» օրենքի 39-րդ հոդվածում փորձ է արվել ամրագրելու այն դեպքերը, որոնց առկայության պայմաններում բացառվում է իրավունքի և օրենքի անալոզիան, սակայն միաժամանակ սահմանվել են կանոններ, որոնք անհարկի ներքին տրա-

մաքանական հակասության մեջ են հայտնվել: Այսպես, այդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն. «Օրենքի կամ իրավունքի անալոգիա չի կարող կիրառվել, եթե դրանով սահմանափակվում են անձանց իրավունքները, ազատությունները, կամ նրանց համար նախատեսվում է նոր պարտականություն կամ պատասխանատվություն, կամ խստացվում են նրանց նկատմամբ կիրառվող պատասխանատվության, հարկադրանքի միջոցները կամ դրանց կիրառման կարգը, հարկերի, տուրքերի և այլ պարտադիր վճարների վճարման կարգը, անձանց գործունեության նկատմամբ հսկողություն ու վերահսկողություն իրականացնելու պայմանները և կարգը», մինչդեռ՝ 4-րդ մասով սահմանված է Օրենքի նպատակին ամբողջովին հակասող նորմ. «Օրենքի անալոգիան և իրավունքի անալոգիան կարող են կիրառվել միայն, եթե տվյալ օրենքով չի արգելվում անալոգիայի կիրառումը»:

Օրենքի 3-րդ մասն ամբողջովին, սպառիչ կարգավորում է իրավունքի կամ օրենքի անալոգիա կիրառելու նախապայմանները, դրանք իրենց բնույթով որոշակի են և լիարժեք համապատասխանում են Օրենքի նպատակին, սակայն 4-րդ մասով սուսկ առանձին օրենքով իրավունքի կամ օրենքի անալոգիան արգելելը որևէ տրամաբանության մեջ չի տեղավորվում: Մտացվում է ակնհայտ երկակի չափանիշ՝ մի դեպքում սպառիչ սահմանվում են իրավունքի կամ օրենքի անալոգիան կիրառելու նախապայմանները, մեկ այլ դեպքում՝ պարզապես դա թողնում ենք առանձին օրենքների կարգավորմանը՝ չորոշակիացնելով, թե այդ ինչ չափանիշներով կարող է իրավունքի կամ օրենքի անալոգիան անթույլատրելի համարվել: Թերևս, այս դեպքում հիմք է ընդունվել օրենսդրությունում ձևավորված այն ավանդույթը, որ առանձին օրենքներով, օրինակ՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքով իրավունքի կամ օրենքի անալոգիան արգելված է եղել: Սկզբունքորեն, կարծում ենք, այս ավանդույթը զուրկ է իրավաչափ հիմնավորումներից, քանզի քրեական օրենքը կարող է բացառել իրավունքի կամ օրենքի անալոգիան միայն այն չափանիշներով, որոնք արդեն իսկ միանշանակ ամրագրված են Օրենքի 39-րդ

հողվածի 3-րդ մասով, օրինակ՝ եթե դրանով սահմանափակվում են անձանց իրավունքները, ազատությունները, կամ նրանց համար նախատեսվում է նոր պարտականություն կամ պատասխանատվություն, կամ խստացվում են նրանց նկատմամբ կիրառվող պատասխանատվության, հարկադրանքի միջոցները կամ դրանց կիրառման կարգը: Ակնհայտ է, որ այդ դեպքում, կբացառվի իրավունքի կամ օրենքի անալոգիայի ուժով մարդուն մեղադրել այնպիսի հանցագործության կատարման մեջ, որը նախատեսված չէ օրենքով, այլ բխեցվում է օրենքից, սակայն իրավաչափ չէ բացառել քրեական օրենքի այնպիսի անալոգիան, որը կարող է երաշխավորել մարդու իրավունքների օրինաչափ պաշտպանությանը:

Ընդ որում, գործնականում իրավունքի կամ օրենքի անալոգիայի առնչությամբ դեռևս վերացական պատկերացումների առկայությունը հանգեցրել է նրան, որ առանձին դեպքերում, փաստացի ի վնաս անձի, կիրառվում է քրեական օրենքի անալոգիան: Այսպես, բազում քրեական գործերով նոտարները ճանաչվում են իբրև պաշտոնատար անձինք, որոնց մեղադրանք է առաջադրվում ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311-րդ հոդվածով: Բնորոշ է այն, որ այս դեպքում հիմք է ընդունվում այն, որ «Նոտարիատի մասին» օրենքի 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ «նոտարն արդարադատության իրականացմանը նպաստող *հանրային ծառայություններ իրականացնող անձ է* (ընդգծումը մերն է), որը Հայաստանի Հանրապետության անունից, Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան, իրականացնում է սույն օրենքով նախատեսված նոտարական գործողություններ և ծառայություններ»: Այս դեպքում, անտեսվում է, որ «հանրային ծառայություն» եզրույթի իրական իմաստը ոչ թե սահմանափակ անալոգիայի, այլ համակարգված անալոգիայի դեպքում կմեկնաբանվեր ոչ այն իմաստով, որ նոտարը համարվեր որպես հանրային ծառայող, քանզի «Հանրային ծառայության մասին» օրենքը նոտարներին որևէ կերպ չի համարում հանրային ծառայողներ:

Այս դեպքում, անհրաժեշտ ենք համարում նկատել նաև, որ տարբեր ճյուղային իրավական ակտերում իրավական կոլիզիայի դեպքում, հարկ է նաև նախապատվությունը տալ այն իրավական ակտին, որը կոչված է համալիր ու ամբողջական կանոնակարգելու տվյալ հասարակական հարաբերությունները. քննարկվող դեպքում այդպիսին է «Հանրային ծառայության մասին» օրենքը, ինչի վրա միանգամայն իրավաչափորեն հղում է արված նաև ՀՀ քրեական օրենսգրքով (նշված օրենսգրքի 310.1., 311.1., 311.2., 312.1., 312.2., 314.2., 314.3. հոդվածները):

Հավելենք, որ առանց իրավունքի կամ օրենքի անալոգիայի, հնարավոր չէ իրականացնել նաև իրավական նորմի լիարժեք մեկնաբանություն, քանզի այս դեպքում ևս անհրաժեշտ է համադրել տարբեր նույնաբնույթ ու համասեռ իրավական նորմեր և դրանց համադրման արդյունքում բացահայտել կիրառվող իրավական նորմի բովանդակությունը: Այսպես, «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» օրենքի 41-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Նորմատիվ իրավական ակտի նորմը մեկնաբանվում է՝ հաշվի առնելով նորմատիվ իրավական ակտն ընդունելիս այն ընդունող մարմնի նպատակը՝ ելնելով դրանում պարունակվող բառերի և արտահայտությունների տառացի նշանակությունից, ամբողջ հոդվածի, գլխի, բաժնի կարգավորման համատեքստից, այն նորմատիվ իրավական ակտի դրույթներից, ի կատարումն որի ընդունվել է այդ ակտը, տվյալ նորմատիվ իրավական ակտով սահմանված սկզբունքներից, *իսկ այդպիսի սկզբունքներ սահմանված չլինելու դեպքում՝ տվյալ իրավահարաբերությունը կարգավորող իրավունքի ճյուղի սկզբունքներից* (ընդգծումը մերն է)»: Այսպիսով, ստացվում է, որ եթե, օրինակ մենք քրեական օրենքով արգելում ենք իրավունքի կամ օրենքի անալոգիան, ապա, ըստ էության, արգելում ենք նաև մեկնաբանությունը, ինչն արդեն որևէ կերպ համահունչ չէ առնվազն արդար դատաքննության իրավունքի էությանը և արդարադատության շահերին՝ ընդհանրապես:

Մեր կողմից հետազոտվող նյութի հետ սերտորեն առնչվում է պատասխանատվության հարցը, քանզի իրավասու մարմինները չեն կարող սուկ իրենց հայեցողությամբ մեկնաբանություններ կամ պարզաբանումներ տալ՝ չլրելով դրանց արդյունքում ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց պատճառված վնասի հատուցման պարտականությունը: «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» օրենքով կարգավորված է սուկ պաշտոնական պարզաբանման դեպքում պատասխանատվության հարցը. «Եթե պաշտոնական պարզաբանում ստանալու համար դիմում ներկայացրած անձն առաջնորդվել է սույն օրենքի պահանջների պահպանմամբ տրված պաշտոնական պարզաբանմամբ, ապա այդ պարզաբանման և իրավասու մարմնի՝ հետագայում տված պարզաբանման միջև հակասության կամ իր նկատմամբ գործողություններ կատարելիս, որոշումներ կայացնելիս դրանով չառաջնորդվելու դեպքում անձն ազատվում է սխալ պարզաբանման հետևանքով թույլ տրված խախտումների համար նախատեսված պատասխանատվությունից» (44-րդ հոդվածի 1-ին մաս): Այս դեպքում, մեր կարծիքով, Օրենքի թերությունն այն է, որ իրավասու մարմնի պատասխանատվությունը սահմանափակվել է սուկ այն անձի առջև, որի դիմումի հիման վրա տրվել է պաշտոնական պարզաբանում: Ակնհայտ է, որ պաշտոնական պարզաբանումը միանվագ իրավական փաստաթուղթ չէ, այն հավասարապես հիմք է ընդունվում բոլոր այն անձանց կողմից, որոնք կամա, թե ակամա հանդես են գալիս դրանց առնչվող իրավահարաբերություններում, ուստի առնվազն անհասկանալի է, թե ինչ տրամաբանությամբ է արտոնություն սահմանվել բացառապես պարզաբանման համար դիմած անձանց համար: Տվյալ դեպքում, անտեսվել է պաշտոնական պարզաբանումների հանրային բնույթը. վերջիններս ոչ միայն դիմող անձի իրավունքների իրացման, այլև հանրային շահ հետապնդող իրավական գործիքներ են, ուստի նույն կերպ՝ պետք է երաշխավորված լինեն դրանց իրավական հետևանքները:

Ամփոփելով իրավական կոլիզիաների և օրենսդրական բացերի հաղթահարման առնչությամբ մեր նկատառումները՝ կարևոր ենք համարում նկատել, որ այս երևույթի տարածվածությանը նպաստել են իրավական մշակույթի առնվազն հետևյալ տարրերը՝

- իրավաստեղծ գործունեության անհարկի խոցելի վիճակը, ինչը թելադրված է այն գործոնով, որ գործունեության այս տեսակը շարունակում է համարվել գերատեսչական գործառույթ,

- հիմնարար օրենքների վերաբերյալ ոչ պաշտոնական մեկնաբանությունների գրեթե իսպառ բացակայությունը,

- օրենքների մեկնաբանության և պարզաբանման հարցերում դեռևս անհրաժեշտ մեթոդաբանության, ինչպես նաև պատասխանատվության բացակայությունը,

- իրավաստեղծ գործունեությունում սահմանադրականության հիմնարար պահանջներն անտեսելը և այլն:

Ինչ խոսք, իրավաչափ մեկնաբանության, իրավունքի և օրենքի անալոգիայի կիրառման իրավական մշակույթի բացակայության պայմաններում, չափազանց դժվար է լինելու ակնկալել դրանց կիրառման անհրաժեշտ արդյունավետությունը, սակայն անգործությունն այս դեպքում առավել վտանգավոր է, քան սկզբնական փուլի համար բնորոշ անխուսափելի ձախողումները:

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПРЕОДОЛЕНИЯ ПРАВОВЫХ КОЛЛИЗИЙ И ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫХ ПРОБЕЛОВ

Геворг Даниелян

Профессор кафедры конституционного права ЕГУ,

доктор юридических наук

В статье автор коснулся эволюции законодательных правовых коллизий и основ законодательных пробелов, также наиболее предпочтительных тенденций совершенствования этих законодательных основ. По мнению автора, эти вопросы имеют существенное значение, особенно с точки зрения конституционного правосудия, поскольку законодательный пробел часто обсуждается с точки зрения определенности права, что уже вызывает серьезные проблемы, связанные с конституционностью.

В статье в обобщенном виде представлены выводы, которые направлены на преодоление правовых коллизий и законодательных пробелов с помощью таких инструментов, как интерпретации, разъяснения, аналогии права и закона. Автор считает, что в сфере преодоления правовых коллизий и законодательных пробелов не следует акцентировать внимание на принятии новых законов или внесении изменений и дополнений в уже действующие законы, а необходимо заранее обсудить вопрос их решения наиболее эффективными способами (комментарий и аналогий).

ACTUAL ISSUES OF OVERCOMING LEGAL COLLISIONS AND LEGISLATIVE GAPS

Gevorg Danielyan

Professor at YSU Chair of Constitutional Law

Doctor of Law

In this article, the author touched upon the evolution of legal collisions and the foundations of legislative gaps, as well as the most preferable trends in improving these legislative foundations. According to the author, these issues are of significant importance, especially from the point of view of constitutional justice, since the legislative gap is often discussed from the point of view of the certainty of law, which already causes serious problems related to constitutionality.

The article summarizes the conclusions that are aimed at overcoming legal collisions and legislative gaps with the help of such tools as interpretations, explanations, analogies of law and legislation. The author believes that in the field of overcoming legal collisions and legislative gaps, attention should not be focused on the adoption of new laws or amendments to existing laws, but it is necessary to discuss in advance the issue of their solution in the most effective ways (commentary and analogies).

Բանալի բառեր – իրավական կոլիզիա, օրենսդրական բաց, մեկնաբանություն, պարզաբանում, իրավունքի անալոզիա, օրենքի անալոզիա, սահմանադրական արդարադատություն, իրավունքների բախում:

Ключевые слова: правовая коллизия, законодательный пробел, комментарий, разъяснение, аналог права, аналогия закона, конституционное правосудие, коллизия прав.

Key words: legal conflict, legislative gap, comment, explanation, analogy of legislation, analogy of law, constitutional justice, clash of rights.